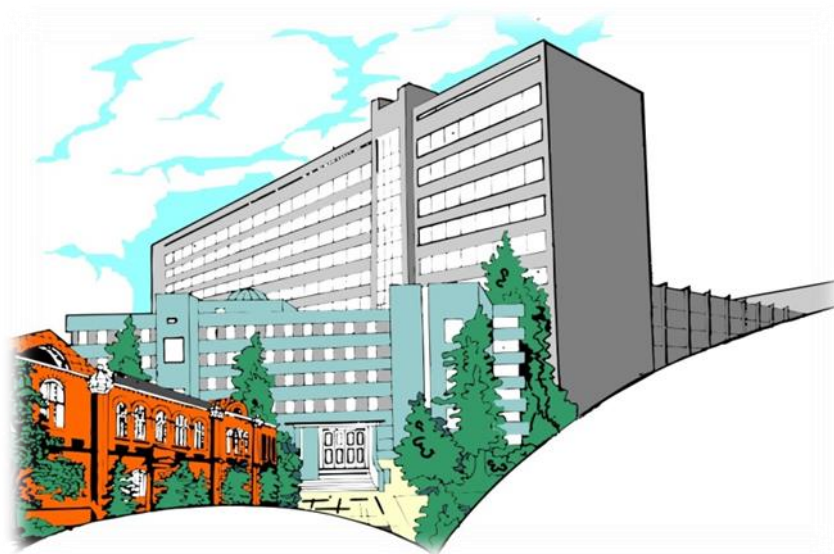

**Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет**

Климович С.М., Мартос С.А.

**Методичні рекомендації
до проведення навчальної (соціолінгвістичної) практики
для студентів рівня вищої освіти «бакалавр» спеціальностей
035.01. Філологія (українська мова та література) та
014.01. Середня освіта (українська мова та література)
денної форми навчання**

Херсон, 2018

Методичні рекомендації до проведення навчальної (соціолінгвістичної) практики для студентів рівня вищої освіти «бакалавр» спеціальностей 035.01. Філологія (українська мова та література), 014.01. Середня освіта (українська мова та література) денної форми навчання / Климівич С. М., Мартос С. А. – Херсон, 2018. – 40 с.

Рецензенти:

Мацюк Галина Петрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка;

Гайдаєнко Ірина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри мовознавства Херсонського державного університету.

*Рекомендовано вченою радою Херсонського державного університету
(протокол № 13 від «27» червня 2018 р.)
як навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів і студентів
закладів вищої освіти*

Методичні рекомендації до проведення навчальної (соціолінгвістичної) практики спрямовані на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, як загальних, так і фахових компетентностей за спеціальністю.

Метою навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутнього фаху, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін, формування компетентностей згідно з вимогами освітнього стандарту. Методичні рекомендації допоможуть сформуванню у студентів професійні знання й уміння, навчити ідентифікувати, фіксувати й систематизувати зібраний і досліджуваний матеріал, забезпечити можливість оволодіння відповідними методиками. Корисними будуть додатки, які допоможуть не лише скласти анкету для дослідження мовної ситуації, а й ґрунтовно проаналізувати проведене анкетування.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів закладів вищої освіти.

УДК 811.161.2'27
ББК 81.2+81.001.2
М 54

© Климівич С.М., Мартос С.А.

ЗМІСТ

Вступ	4
Обов'язки керівника практики і студента-практиканта	5
Завдання та види робіт під час практики	6
Зміст соціолінгвістичної практики	7
Форми контролю та оцінювання знань і вмінь студентів	17
Список рекомендованої літератури	19
Додаток А. Рекомендовані матеріали для анкетування	21
Додаток Б. Зразки аналізу проведеного анкетування.....	35

ВСТУП

Навчальна практика студентів є невід'ємною складовою підготовки висококваліфікованих кадрів. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, як загальних, так і фахових компетентностей за спеціальністю.

Метою навчальної практики є ознайомлення студентів зі специфікою майбутнього фаху, отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін, формування компетентностей згідно з вимогами освітнього стандарту.

Нормативне забезпечення проведення практик:

- Закон України «Про вищу освіту»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження норм часу для планування і обліку навчальної роботи та переліків основних видів методичної, наукової й організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ» № 450 від 07.08.2002;
- Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» № 93 від 08.04.1993;
- Рекомендації щодо проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, ухвалені рішенням вченої ради Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, протокол №5 від 24.04.2013;
- Наказ Херсонського державного університету «Про затвердження Положення про проведення практики студентів Херсонського державного університету» № 337-Д від 02.06.2017.

Вивчення курсу «Соціолінгвістика» завершується соціолінгвістичною практикою. Майбутні вчителі-філологи, готуючись до практичної роботи, мають володіти методами соціолінгвістичної оцінки мови, зокрема уміти відрізняти літературну мову від нелітературної (некодифікованої). Аналізуючи живе усне мовлення, студенти повинні відзначати дотримання фонетичних, граматичних норм, правила літературного слововживання або порушення літературних норм на кожному з названих рівнів.

Мета навчальної (соціолінгвістичної) практики — сформувати у студентів професійні знання й уміння, навчити ідентифікувати, фіксувати й систематизувати зібраний і досліджуваний матеріал, забезпечити можливість оволодіння відповідними методиками.

На основі зібраного матеріалу практики студентам виставляється залік. Оцінка практики враховується нарівні з іншими оцінками, які характеризують успішність студента, уміння збирати й обробляти матеріал, класифікувати його.

Результати складання заліку з практики заносяться в заліково-екзаменаційну відомість та залікову книжку студента.

ОБОВ'ЯЗКИ КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ І СТУДЕНТА-ПРАКТИКАНТА

Викладач – керівник практики – повинен добре знати програму практики, володіти матеріалом пройдених студентами теоретичних курсів, мати чіткі уявлення про методику проходження практики, вимоги, що висуваються до викладача і студента, форму звітності та правила складання звітних документів, критерії оцінювання студентської праці за наслідками практики, а також терміни проходження практики, подання звітності за нею та проведення заліку.

Викладач – керівник навчальної (соціолінгвістичної) практики:

- здійснює керівництво й контроль за розподілом закріплених студентів на бази практики, виконанням програми практики, забезпеченням належних умов праці й побуту студентів та проводить з ними обов'язкові інструктажі з безпеки життєдіяльності;
- повідомляє студентів про систему звітності з практики, затверджену в робочій програмі, а саме: подання письмового звіту, особливості оформлення виконаного індивідуального завдання, підготовку доповіді, повідомлення, виступу тощо та надає їм методичну допомогу;
- у складі комісії приймає залік з практики (за необхідності);
- аналізує виконання програм практики й доповідає про її підсумки на засіданнях кафедри;
- складає підсумковий звіт, який подається керівникові практики факультету.

Студент-практикант зобов'язаний:

- до початку практики одержати консультацію щодо оформлення документів (на настановчій конференції з практики або в індивідуальному порядку);
- своєчасно прибути на базу практики;
- вивчити й суворо дотримуватись правил безпеки життєдіяльності й виробничої санітарії;
- у повному обсязі виконати всі завдання програми практики;
- скласти календарний графік проходження практики та залікових заходів, погодивши його з керівником від бази практики й викладачами – керівниками практики за фахом;
- вести щоденник проходження практики;

- працювати відповідно до внутрішнього розпорядку бази практики (КЗпП України);
- своєчасно оформити всі документи з практики у формі звіту й скласти залік з практики;
- проходити практику в терміни, визначені наказом по університету. Зміна строків проходження практики з поважних обставин, подовження терміну практики або надання індивідуального терміну проходження практики здійснюється розпорядженням проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи за поданням декана факультету.

ЗАВДАННЯ ТА ВИДИ РОБІТ ПІД ЧАС ПРАКТИКИ

Завдання соціолінгвістичної практики

- Актуалізація знань, отриманих при вивченні теоретичних курсів (зокрема сучасної української літературної мови та соціолінгвістики), поповнення фондів відповідних матеріалів, оволодіння навичками каталогізації й систематизації з використанням новітніх інформаційних технологій.
- Опрацювання навчальної, наукової, методичної літератури з соціолінгвістики (зокрема дослідження останніх десятиліть, понятійний апарат соціолінгвістики тощо).
- Засвоєння методів і прийомів соціолінгвістичних досліджень.
- Здійснення розробки різноманітних видів опитувань, тестування й анкетування.
- Проведення соціолінгвістичних опитувань, анкетування й тестування серед різних вікових, етнічних, професійних і соціальних груп населення Херсона.
- Вивчення особливостей функціонування української мови в умовах білінгвізму.
- Складання картотеки назв міських об'єктів (годоніми і агороніми, емпороніми, найменування розважальних закладів, ергоніми).
- Фіксування та характеристика рекламних текстів як компонентів комунікації і динамічних писемних носіїв інформації.
- Запис усного мовлення мешканців Херсона різних соціолінгвальних груп та лінгвістичний аналіз цих текстів.
- Розвиток навичок запису мовлення, що передбачає знайомство з особливостями функціональних стилей сучасної української літературної мови, різних форм існування української мови (зокрема просторозмовної мови, суржику, соціальних та територіальних діалектів тощо).
- Лінгвістичний аналіз усного й писемного мовлення з точки зору соціальних особливостей мовця (стать, вік, професійна, корпоративна, етнічна належність, освіта, ступінь урбанізації, мовна компетентність тощо).
- Лінгвістична характеристика будь-якого усного та письмового джерела в плані використання розмовних форм, суржика, жаргонізмів тощо.

- Етимологічний аналіз спонтанного мовлення носіїв різних соціальних груп (молодь, музиканти, водії, студенти тощо).

Види робіт студента під час проходження практики

- Участь у настановчій конференції з навчальної (соціолінгвістичної) практики.
- Визначення теми соціолінгвістичного дослідження та ознайомлення з документацією практики.
- Консультація з груповим керівником щодо теми та завдань практики.
- Ознайомлення з навчальною, науковою, методичною літературою з теми соціолінгвістичної практики.
- Складання анкети для проведення опитування та погодження її з керівником практики.
- Проведення анкетування, опитування, аналіз їх результатів.
- Збір матеріалу, систематизація його відповідно до анкет та питальників.
- Укладання картотеки (у друкованому та електронному варіанті), презентація фотографічних матеріалів як свідчення проведеної роботи.
- Записи усного мовлення різних соціолінгвальних груп — невимушене розмовне мовлення (монологи та діалоги), фрагменти слововживань у несутільних текстах.
- Оформлення матеріалів та документації навчальної (соціолінгвістичної) практики.
- Презентація матеріалів навчальної практики на підсумковій конференції.

ЗМІСТ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРАКТИКИ

Організація соціолінгвістичної практики включає три етапи: 1) підготовка; 2) проведення практики; 3) підсумки соціолінгвістичної практики.

Підготовка до проходження практики розпочинається на лекційних та практичних заняттях курсів «Сучасна українська літературна мова» та «Соціолінгвістика». Студенти знайомляться з соціальними перетвореннями в суспільстві, впливом мови на суспільство, з мовною політикою держави, з умовами функціонування української мови на Півдні України тощо. На підготовчому етапі студентів-філологів попередньо знайомлять із завданнями та програмою майбутньої соціолінгвістичної практики. Перед проходженням практики проводять настановчу конференцію, на якій студентам роздають конкретні завдання на час практики, надають методичні рекомендації щодо збирання, аналізування, опрацювання матеріалу, ознайомлюють зі змістом і формою звітності за практику.

Програма соціолінгвістичної практики містить три **основні розділи**:

- 1) анкетування з метою дослідження мовної ситуації Херсона;

2) складання картотек міських об'єктів та рекламних текстів для опису мовного портрету міста Херсона;

3) записи усного мовлення мешканців Херсона різних соціолінгвальних груп з метою вивчення особливостей функціонування української мови в умовах білінгвізму.

Після настановчої конференції студент конкретизує з керівником практики виконання основних розділів програми соціолінгвістичної практики (вибір методу збирання матеріалів, мета анкетування або опитування, відбір інформантів тощо).

Відбір інформантів

Соціолінгвістичні завдання завжди прив'язані до певного соціуму, членів якого називають генеральною сукупністю. *Генеральна сукупність* — це безліч усіх індивідів, чії мовні особливості є об'єктом конкретного соціолінгвістичного аналізу. Залежно від завдання розміри цієї сукупності можуть бути різними (сім'я, навчальний заклад, місто, країна).

Часто дослідники застосовують відбір окремих типових представників генеральної сукупності, формують *вибіркову сукупність*, або *вибірку*. Чим менша вибірка, тим менше тимчасових і матеріальних ресурсів потрібно для дослідження, але відносно досліджуваних явищ вибірка повинна бути репрезентативною для всієї генеральної сукупності: ті, хто потрапляє у вибірку, повинні бути мініатюрною моделлю всієї генеральної сукупності.

Складним завданням для дослідника є заздалегідь установити, які саме властивості членів генеральної сукупності можуть відобразитися на досліджуваних аспектах мовної поведінки. Наприклад, при дослідженні білінгвізму важливі такі параметри індивіда: етнічна належність, район проживання (сільська місцевість, невелике/ велике місто), вік, стать, рівень освіти. Це означає, що розподіл носіїв цих характеристик у вибірці повинен максимально наближатися до розподілу цих параметрів у генеральній сукупності. Якщо при вибірці дотримуються характерні для генеральної сукупності співвідношення осіб з певними наборами тих соціальних параметрів, що визнані значимими для дослідження, то така вибірка називається *квотною пропорційною вибіркою*, а відповідні параметри — *зв'язаними*.

Іноді соціолінгвісти використовують *цільову вибірку*. Для описової лінгвістики цільова вибірка є провідною й, безперечно, продуктивним способом відбору інформантів, але вона має лише допоміжний характер для багатьох соціолінгвістичних завдань, а саме таких, які спрямовані на виявлення мовних характеристик окремого соціуму в цілому. Безумовні переваги цього типу

вибірки — простота й економічність, недолік — невисока вірогідність отриманих соціолінгвістичних даних.

Цільовій вибірці протистоять різні види *ймовірнісних вибірок*. Найбільш точною, але й найбільш трудомісткою є так звана *випадкова вибірка*. При випадковому виборі будь-який елемент (і будь-який набір елементів) генеральної сукупності має рівну ймовірність потрапити у вибіркочну сукупність.

Розміри вибірки залежать від ступеня розмаїтості одиниць, що творять генеральну сукупність. Якщо всі одиниці абсолютно однакові, то й вибірка може бути мала; навпроти, чим вище неоднорідність генеральної сукупності, тим більше повинне бути *вибіркоче відношення* (чисельне співвідношення вибірки й генеральної сукупності). Полегшити процес вибірки допомагає *кластерна вибірка*, що припускає розбивання генеральної сукупності на територіальні *кластери* (групи) з наступною вибіркою індивідів у межах кластерів.

Ще один вид вибірки — *стратифікована випадкова вибірка*. Дослідник звичайно має уявлення про структуру генеральної сукупності й може поділити її на певні страти. Так, серед безлічі носіїв української літературної мови виділяють такі страти, як промислові робітники із середньою освітою, службовці, журналісти й письменники, філологи тощо. Для спрощення процесу відбору індивідів різні типи вибірок можуть сполучатися в *багатоступінчасту вибірку*. Багатоступінчасті вибірки особливо ефективні, якщо необхідно створити представницьку вибірку, елементи якої розрізняються за багатьма значущими параметрами.

Методи збирання матеріалу

Спостереження є розповсюдженим методом збирання матеріалу. Існують такі різновиди спостереження, як *безпосереднє* та *включене*.

Безпосереднє спостереження — це слухання й запис живого розмовного мовлення з метою його наступного аналізу. Мова повинна бути спонтанною, природною, а не підготовленою заздалегідь для спостереження. Однак цей прийом не завжди зручний для збирання матеріалу, тому що можна спостерігати роками й не дочекатися потрібних явищ. У таких випадках застосовується метод *включеного спостереження*, який вимагає перетворення дослідника в природного учасника мовної ситуації.

Фіксація спостережуваного мовного матеріалу може здійснюватися двома основними способами: *уручну* й *інструментально*. Записи від руки зручні тим, що до них не треба спеціально готуватися. Особливо ефективні записи від руки при спостереженні за випадковими або рідкісними одиницями мовного потоку.

Для фіксації мовного матеріалу використовують інструментальну техніку — насамперед, магнітофони й диктофони (для фіксації жестів і мімічної поведінки застосовують також відеокамери). Це використання може бути *відкритим* і *прихованим*. При відкритому використанні записуючого приладу дослідник повідомляє інформантам мету (істинну або несправжню) своїх записів і прагне в процесі спостережень за їх мовленням зменшити так званий «ефект мікрофону», який сковує природну поведінку індивідів.

Загальні вимоги до безпосереднього спостереження:

- 1) продумувати зміст роботи, її мету й основні етапи;
- 2) відібрати найбільш типових інформантів з обліком їхніх соціальних ознак (вік, стать, місце народження, освіта, професія тощо);
- 3) підібрати найбільш типові мовні ситуації для одержання потрібних даних;
- 4) при відсутності таких ситуацій створювати їх.

Анкетування — це один з найпоширеніших у соціології й соціолінгвістиці методів отримання масового матеріалу.

Анкета — перелік питань, що являють собою програму дослідження тієї або іншої проблеми. Зміст анкет (опитувальників, програм), перелік питань, їхнє формулювання, характер відповідей залежать від конкретних завдань досліджень. Найбільшим масовим обстеженням населення є перепис населення.

Найпростішим різновидом анкетування є *анкета*, яка повинна встановити наявність соціально маркованого явища в певному соціальному, віковому, професійному середовищі (наприклад, ступінь розподілу жаргону в різних соціальних групах).

Більш складний *анкетний аркуш*, що містить питання про носії тієї або іншої форми існування мови, про їхні мовні особливості.

Опитувальники, що використовують при заочному вибірковому анкетуванні, істотно відрізняються від соціологічних анкет характером і кількістю питань, а також стратегією опитування, яка визначається його завданням — одержати відомості про мовлення інформанта. Складні опитувальники присвячені дослідженню варіантів (вимовних, морфологічних, словотворчих) у літературній мові.

За формою питання поділяють на *відкриті* (вільна відповідь) і *закриті* (відповідь у виборі декількох запропонованих у анкеті тверджень). Відкриті питання дають глибші відомості, але при великій кількості анкет викликають труднощі в обробці у зв'язку з нестандартністю відповідей.

За змістом питання анкети поділяють на *об'єктивні* (про освіту, вік тощо) і *суб'єктивні* (ставлення до мовного явища). Відповіді на питання анкети, як правило, анонімні.

Основні правила побудови анкети:

- 1) логічна послідовність;
- 2) зацікавленість респондента повинна збільшуватися від питання до питання;
- 3) відсутність дуже важких питань;
- 4) відповідність формулювання питань освітньому рівню опитуваних;
- 5) закриті питання повинні передбачати усі можливі варіанти відповідей;
- 6) загальна кількість питань не повинна бути дуже великою.

Анкетування може проводитися трьома способами: анкета заповнюється у присутності дослідника індивідуально; групове заповнення у присутності дослідника; опитувані самостійно заповнюють і для збереження анонімності одночасно здають анкети.

Усне інтерв'ю. Основна функція методу інтерв'ю — отримання матеріалу, який характеризує спонтанну мовленнєву поведінку людей.

Залежно від завдань дослідника інтерв'ю може мати форму відносно вільної бесіди інтерв'юера з інформантом на певну тему або складатися із задалегідь підготовлених і, як правило, логічно пов'язаних один з одним питань, які провокують відповідача на використання тих або інших мовних одиниць.

Інтерв'ю називають *формальним* (якщо воно має суворо спланований сценарій) і *неформальним* (коли такого сценарію немає).

Інтерв'ю — це безпосереднє спілкування дослідника із джерелом інформації. Дозволяє задавати додаткові питання. Недолік методу — трудомісткість. Цей метод вимагає високої кваліфікації, такту, уміння вести бесіду.

Експеримент (тест). Тести являють собою різноманітні за формою завдання, які дослідник пропонує інформантам. Це можуть бути списки слів (або зв'язний текст), які необхідно прочитати перед мікрофоном; письмові завдання на відновлення пропущених фрагментів тексту та інші. Мета експерименту, як правило, повідомляється інформанту лише у загальному вигляді. Цей прийом дозволяє інтенсивно збирати матеріал, тому що дослідник організує потрібну ситуацію, потрібні відповіді. Тест відносять до прийомів контрольованого спостереження. Його можна повторювати в різних умовах для виявлення динаміки того або іншого явища.

Аналіз писемних джерел. Наукову інформацію можна одержати, вивчаючи письмові тексти, а також усні записи на касетах. Можна витягти інформацію із джерел, які створювалися для інших цілей. Джерелами інформації можуть бути матеріали демографічної статистики (перепис населення, записи актів громадянського стану, господарські й домові книги), офіційна й приватна переписка, документація наукових і культурних добутоків, засобів масової комунікації. Газета — коштовне джерело для вивчення письмової мови, радіо, ТВ, кіно — для вивчення усного мовлення. Офіційна переписка дає матеріал для дослідження офіційно-ділового стилю, приватний лист — для вивчення розмовного стилю.

Для виконання першого розділу програми соціолінгвістичної практики «Анкетування з метою дослідження мовної ситуації Херсона» студент повинен:

- 1) розробити анкету з метою дослідження мовної ситуації Херсона;
- 2) провести дослідження;
- 3) проаналізувати результати;
- 4) оформити матеріали.

Розробляючи анкету, студент під керівництвом викладача повинен звузити тему дослідження, чітко визначити завдання, коло і кількість інформантів тощо.

Для збирання власне мовного матеріалу варто добирати таких інформантів:

- студенти вищих навчальних закладів (ВНЗ, курс, спеціальність, кількість опитуваних);
- окрема вікова категорія (учні шкіл, люди пенсійного віку, 30-40 років, 40-50 років, молодь тощо);
- люди певної професії (вчителі, програмісти, продавці тощо).
- респонденти інших національних меншин України (греки, болгари, вірмени, євреї тощо);
- працівники установ та адміністрація;
- робітники підприємств і закладів;
- працівники культурно-освітніх закладів.

Об'єктами дослідження виробничих колективів добираються промислові підприємства, наукові, навчальні та культурно-освітні заклади, установи правопорядку. Треба пам'ятати, що перевага надається колективам мовців, яким притаманна сталість складу, стабільність континууму.

Для визначення психологічних чинників формування певної локальної мовної ситуації варто використати статистичні дані щодо рівня екології, захворюваності, кількості правопорушень із обов'язковою диференціацією за національно-мовною належністю членів соціуму або континууму. Такі дані мають опосередковане значення.

Можливий друкований варіант анкети, а може бути онлайн-опитування (наприклад, через Google-форми).

Аналіз результатів дослідження може бути в описовій формі, може бути у вигляді графіків, діаграм тощо.

Оформити матеріали: у друкованому вигляді (мета, респонденти, коли і яким чином відбувалося опитування, аналіз результатів і загальний висновок). Якщо використовували друкований варіант анкет, то анкети докладаються, а якщо онлайн – то необхідно дати посилання на онлайн-ресурс.

Рекомендований перелік запитань анкети і зразки аналізу проведеного анкетування подано у додатках до методичних рекомендацій.

Другим розділом програми соціолінгвістичної практики «**Мовний портрет міста Херсона**» передбачено складання картотек назв міських об'єктів та «текстів вулиці», а саме:

- *годоніми* (назви вулиць, провулків, проспектів, шосе) і *агороніми* (назви площ);
- *емпороніми* (назви торговельних закладів: магазини, салони, аптеки тощо);
- *найменування розважальних закладів* (кафе, ресторани, бари, паби, клуби тощо);
- *ергоніми* (назви підприємств, організацій, закладів);
- *рекламні тексти*.

Картотеки повинні містити лише україномовні найменування, студент обговорює з керівником практики кількість карток та можливе звуження кола об'єктів: виокремлення певного району міста (Дніпровський, Суворовський, Корабельний), обрання окремої галузі діяльності (фінансова діяльність, будівництво, освіта тощо), мотивовані найменування (з назв яких можна здогадатися про спеціалізацію ергоніма) та інше.

Зразок оформлення картотеки «Годоніми і агороніми»

Назва	Вулиця Івана Богуна
Район	Корабельний
З історії назви	Колишня назва – вулиця Ілліча, перейменована у 2016 році у зв'язку з дією законів про декомунізацію
Пояснення до назви	Іван Богун — український військовий, політичний і державний діяч, гетьман Війська Запорозького, голова козацької держави у Наддніпрянській Україні (1657-1659 рр.)

Рекомендовані Інтернет-ресурси

Поштові індекси України: <http://postcode.in.ua/ua/codes/city/1022/b>

Зразок оформлення картотеки «Емпороніми»

Назва	Агат
Адреса	просп. Ушакова, 34
Спеціалізація	Ювелірні прикраси і біжутерія
Пояснення до назви	Агат — твердий мінерал, напівдорогоцінний кварцовий камінь, що використовується для прикрас, а також для виготовлення хімічного посуду і т. ін. Словник української мови: в 11 томах. — Том 1, 1970. — С. 15.

Рекомендовані Інтернет-ресурси

Магазини в Херсоні: <http://shop.guru.ua/herson/>

Каталог магазинів на карті Херсона:

<http://herson.namapi.com.ua/shop/mobile/>

Зразок оформлення картотеки «Найменування розважальних закладів»

Назва	Зустріч
Спеціалізація	Кафе
Адреса	просп. Ушакова, 62
Пояснення до назви	Зустріч — випадкове або наперед домовлене побачення з ким-небудь Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — С. 733.

Рекомендовані Інтернет-ресурси

Kherson guide: <https://guide.kherson.ua/glavnaya-stranitsa/>

Зразок оформлення картотеки «Ергоніми»

Назва	АНТАРЕС І КО, ТОВ
Спеціалізація	Продукція: напівфабрикати глибокого заморожування
Адреса	вул. Фонтанна, 5
Пояснення до назви	Антарес — найяскравіша зірка у сузір'ї Скорпіона і одна із найяскравіших зірок на нічному небі, червоний надгігант

Рекомендовані Інтернет-ресурси

Херсонська обласна державна адміністрація: <http://khoda.gov.ua/dovidnik-ogoloshennya/>

Бізнес-каталог України (Довідник підприємств):

<http://bizinua.info/r21/city/2252/page/345>

Бізнес-гід: <http://www.business-guide.com.ua/enterprises?o=581>

Зразок оформлення картотеки «Рекламний текст»

Рекламний текст	Вид реклами	Адреса
«ШвидкоГроші кредити готівкою (пр-кт Карла Маркса 101)»	пілар	просп. Ушакова
«З Днем незалежності України! СОЛІДАРНІСТЬ блок Петра Порошенка. Каміль Примаков»	білборд	вул. Набережна, 34
«iFresh мінеральна вода + фруктовий сік СМАЧНА ФОРМУЛА СВІЖОСТІ»	рекламний постер на кіоску	вул. Комунарівська, 11

З метою вивчення особливостей функціонування української мови в умовах білінгвізму студент повинен зробити **записи усного мовлення мешканців Херсона** різних соціолінгвальних груп, що передбачено третім розділом програми соціолінгвістичної практики.

Записи усного мовлення різних соціолінгвальних груп — невимушене розмовне мовлення (монологи та діалоги), фрагменти слововживань у несучільних текстах.

Найякісніший запис усного мовлення можна здійснити за допомогою цифрового диктофона або мобільного телефону з функцією «Диктофон». Під час записування потрібно забезпечувати достатню відстань від мікрофона до інформатора, непомітне для нього увімкнення апарату. Треба також уникати додаткових зовнішніх шумів у приміщенні чи на вулиці.

Записи у цифровому форматі дозволяють зберегти унікальність мовлення, зафіксувати всі фонетичні особливості та інтонації, дають змогу при потребі продемонструвати матеріал для аудиторії. Цінність записів полягає у різноаспектних підходах у соціолінгвістичних дослідженнях: маємо можливість вивчати не тільки лексичні, фонетичні та граматичні особливості мовлення містян, а й прояви інтерференції, вікові, соціолектні й професійні особливості, варіювання в межах модельованої говіркової системи міста та мовлення окремих інформантів.

Записані за допомогою технічних засобів матеріали необхідно оформити письмово у вигляді карток.

Зразки оформлення записів мовлення

Картка 1

текст	<i>То було пофторення знайомої історії... Приїхав у Київ, а в неї справ по горло...</i>
паспортизація	студент, 21 р., м. Херсон, березень 2018 р.
порушення норми	оглушення приголосних

Картка 2

текст	<i>На вулиці холод страшенний, а мама – треба хліп, треба хліп</i>
паспортизація	школяр, 16 р., м. Херсон, жовтень 2017 р.
порушення норми	заміна дзвінких шумних на глухі

Картка 3

текст	<i>Я не успів зареєструватися, у мене Інтернет і комп'ютер не робтав</i>
паспортизація	школяр, 14 р., м. Херсон, лютий 2018 р.
порушення норми	надання російськомовним лексемам власне українських афіксів

Картка 4

текст	<i>Я граю за філологічний, нещодавно в нас було змагання з футбола</i>
паспортизація	студент, 20 р., м. Херсон, квітень 2018 р.
порушення норми	ненормативне вживання відмінкових закінчень іменників II відміни

Індивідуальні завдання. Кожне завдання соціолінгвістичної практики, яку студент проходить в умовах багатомовного міста, є індивідуальним, хоча вид завдання у багатьох студентів може бути однаковим. Виконання завдань практики активізує діяльність студентів, розширює їх кругозір, підвищує ініціативу і робить проходження практики більш конкретним і цілеспрямованим. Матеріали, отримані студентом під час практики, можуть бути використані для підготовки доповіді на студентській науковій конференції, а також при написанні курсової та дипломної робіт, наукової статті.

ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Під час практики передбачено ведення студентом щоденника з практики встановленого зразка, в якому висвітлюються всі етапи роботи і форми контролю, і який додається до звіту з навчальної практики.

Контроль за ходом проходження практики здійснюється керівником практики (перевірка трудової навчальної дисципліни, виконання програми практики, індивідуального завдання).

Критерії оцінювання результатів соціолінгвістичної практики студентів:

- **ступінь** використання студентами завдань практики;
- **якість** знань студентів, проявлена під час практики та її відображення у звітній документації;
- **рівень** сформованості умінь та навичок практичної роботи студентів.

Після закінчення терміну проходження практики студенти звітують про виконання її програми. У кінці навчальної практики студент повинен здати щоденник практики, що містить завдання-звіт з практики, та пакет документів керівникові практики: 1) картотеку назв міських об'єктів; 2) заповнені анкети; 3) проаналізовані результати анкетування; 4) записи усного мовлення респондентів.

Записи у щоденнику практики можуть містити такі формулювання:

- Ознайомлення з навчальною, науковою, методичною літературою щодо соціолінгвістичного методу анкетування.
- Складання анкети «НАЗВА».
- Проведення анкетування серед ... з метою визначення/виявлення....
- Аналіз результатів анкетування.
- Ознайомлення з навчальною, науковою, методичною літературою щодо соціолінгвістичного дослідження мови міста.
- Складання картотеки годонімів і агоронімів Херсона.
- Складання картотеки емпоронімів Херсона.
- Складання картотеки розважальних закладів Херсона.
- Складання картотеки ергонімів Херсона.
- Систематизування матеріалів картотеки.
- Збирання рекламних текстів міста.
- Систематизування матеріалів картотеки.
- Спостереження над усним мовленням мешканців Херсона та запис цих текстів.

Усі документи мають бути надруковані грамотно, державною мовою, оформлені відповідно до вимог, що висувають до документів такого виду.

Критерії оцінювання знань і вмінь студентів

Порядок перерахунку рейтингових показників нормованої 100-бальної університетської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

Інтервальна шкала оцінок встановлює взаємозв'язки між рейтинговими показниками і шкалами оцінок.

ЗА ШКАЛОЮ ECTS	За шкалою університету	За національною шкалою
		Залік
A	90-100 (відмінно)	зараховано
B	83-89 (дуже добре)	
C	74-81 (добре)	
D	64-73 (задовільно)	
E	60-63 (достатньо)	
FX	35-59 (незадовільно – з можливістю повторного складання)	не зараховано
F	1-34 (незадовільно – з обов'язковим повторним курсом)	

Зміст критеріїв оцінювання результатів навчальної практики

Оцінка «відмінно», **A (90-100)** — всі завдання практики виконано в повному обсязі, виявлено вміння студента творчо застосовувати отримані з фахових предметів знання, пов'язані з особливостями професійної діяльності. Студент сумлінно виконував всі завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання і вміння. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка «**дуже добре**», **B (83-89)** — завдання виконані правильно, але недостатньо повно. Студент сумлінно виконував завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання та навички. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи, але є незначні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка «**добре**», **C (74-81)** — завдання практики виконано, але неповно, в ході виконання завдань була допущена певна кількість не дуже грубих помилок. Студент виконував завдання керівника практики, удосконалював на практиці свої знання та навички. Звіт подано у встановлений термін, він містить всі структурні елементи, але є певні невідповідності. У щоденнику студента-практиканта зафіксовано зміст роботи протягом усього періоду проходження практики.

Оцінка «**задовільно**», **D (64-73)** — завдання практики виконано в неповному обсязі, в ході виконання завдань допускалися помилки. Звітна документація недооформлена або оформлена з помилками. Щоденник не вірно оформлено.

Оцінка «**достатньо**», **E (60-63)** — завдання виконано з помилками. Виконано не всі завдання, але значна їх частина, або були допущені неточності. Документація оформлена неповно, з помилками. Щоденник недооформлено.

Оцінка «**незадовільно**», **FX (35-59)** — більшість завдань невиконані. Не сформовані вміння проводити відповідні види діяльності. Звітна документація оформлена з помилками. Відсутній щоденник.

Підсумкові бали за соціолінгвістичну практику виставляються з урахуванням роботи студента протягом усього терміну практики. Ураховується: знання загальнотеоретичних питань соціолінгвістики; вміння користуватися методами збирання і дослідження соціолінгвістичного матеріалу; виконання програми практики; достовірність зібраного фактажу; своєчасне надання звітної документації; складання заліку.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити / За ред. О.Сербенської. Львів: Світ, 1994. 150 с.
2. Антошкіна Л.І., Красовська Г.М., Сигеда П.І., Сухомлинов П.М. Соціолінгвістика: навчальний посібник. Донецьк: ТОВ Юго-Восток ЛТД, 2007. 360 с.
3. Брага І.І. Суржик у соціолінгвістичному вимірі // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2012. № 1. С.82-87.

4. Глушко М.С. Методика польового етнографічного дослідження: навч. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 288 с.
5. Демська О. М. Предметна галузь загальномовного корпусу: питання про суржик // Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки. - 2012. - Т. 137. - С. 17-20.
6. Демченко В. Мовне середовище. Екстралінгвістичний нарис про Південь України: Монографія. Херсон: Айлант, 2001. 216 с.
7. Демченко В.М., Голобородько К.Ю. Нариси з історії білінгвізму в Україні: Навч. пос. Ч.1. Херсон, 1997. 255 с.
8. Жуйкова М. Двомовність в Україні: нові симптоми старої хвороби // Вісник Харківського університету. №426. Харків: Лівий Берег, 1999. С.177-184.
9. Залізняк Г.М., Масенко Л.Т. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдеший. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 95 с.
10. Колесов В.В. Язык города. М.: Высшая школа, 1991. 192 с.
11. Кузнєцова Т.В. Інтерферентні явища в українському мовленні білінгвів // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. Вип.5. Ізмаїл, 1998. С.68-71.
12. Мартос, С. Жаргонно-сленгові страти в міському спілкуванні // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць. Херсон: Вид-во ХДУ, 2013. Вип. 19. С.159 – 163.
13. Масенко Л. Мова і політика. К.: Соняшник, 2004. 120 с.
14. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с.
15. Мацюк Г.П. Прикладна соціолінгвістика: Питання мовної політики. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 212с.
16. Миколенко Т.М. Мова міста: динаміка та сучасний етап вивчення // Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип 43 (3). С.77-82.
17. Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / За ред. Юліане Бестерс-Дільгер. К., 2008. 363 с.
18. Сікора Г. Текст міста як лінгвістичний феномен // Українська мова. 2016. № 4. С.122-135.
19. Соколова С. О. Основні типи мовної поведінки киян (за даними анкетування) // Українська мова. – 2013. – № 2.
20. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. К.: Критика, 2005. 464 с.
21. Труб В. М. Явище «суржику» як форма просторіччя в ситуації двомовності // Мовознавство. 2000. № 1. С. 46-58.
22. Українсько-російська двомовність / за заг. ред. Л.О. Ставицької. К., 2007. 238 с.
23. Чередниченко О. І. Взаємодія мов, двомовність і мовленнєва культура // Мови європейського культурного ареалу: Розвиток і взаємодія. К.: Довіра, 1995. С. 99-110.

24. Шевчук-Клюжева О. Українське усне мовлення Донеччини. Вінниця: Видавництво «Твори», 2015. 162 с.
25. Шеремета Н.П., Коваленко Н.Д. Навчальна практика з діалектології: навч. посібник. Кам'янець-Подільський: Інформаційно-видавничий відділ Кам'янець-Подільського державного університету, 2003. 84 с.
26. Шумарова Н.П. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. К.: Вид. центр КДЛУ, 2000. 283 с.
27. Шумарова Н.П., Монжалеї Т.К. Соціолінгвістика: теорія, історія, методи. Методическое пособие. К., 1995. 70 с.

ДОДАТОК А

РЕКОМЕНДОВАНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ АНКЕТУВАННЯ

АНКЕТА «МОВНА СИТУАЦІЯ У МАЛІЙ СОЦІАЛЬНІЙ ГРУПІ»

Шановний добродію!

Пропонована анкета покликана допомогти глибше проаналізувати мовну ситуацію в малих групах (навчальні групи, трудові колективи, неформальні об'єднання тощо). Отримані результати дозволять прослідкувати та прогнозувати динаміку мовних процесів, що відбуваються в нашому суспільстві. Вдячні за допомогу.

Вік _____
Стать _____
Національність _____
Місце народження _____
Місце проживання _____
Місце навчання / роботи _____

1. Рідна мова
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
2. Час засвоєння другої мови
 - раннє дитинство
 - школа
 - ВНЗ
3. Мова навчання у школі
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
4. Мова (мови) навчання у ВНЗ
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)

5. Форми володіння українською мовою
 - читання
 - розуміння (сприймання на слух)
 - спілкування
 - офіційні виступи
 - письмо
6. Форми володіння російською мовою
 - читання
 - розуміння (сприймання на слух)
 - спілкування
 - офіційні виступи
 - письмо
7. Мова / мови спілкування в сім'ї
 - Як правило українська
 - Як правило російська
 - Рідко українська
 - Рідко російська
 - Інша відповідь (вказіть)
8. Мова / мови спілкування в побуті (транспорт, магазини)
 - Як правило українська
 - Як правило російська
 - Рідко українська
 - Рідко російська
 - Інша відповідь (вказіть)
9. Мова / мови спілкування на роботі (навчанні)
 - Як правило українська
 - Як правило російська
 - Рідко українська
 - Рідко російська
 - Інша відповідь (вказіть)
10. Мова / мови спілкування у колі друзів
 - Як правило українська
 - Як правило російська
 - Рідко українська
 - Рідко російська
 - Інша відповідь (вказіть)
11. Якою мовою / мовами Ви читаєте спеціальну (професійну) літературу
 - Як правило українською
 - Як правило російською
 - Рідко українською
 - Рідко російською

- Інша відповідь (вказіть)
- 12. Якою мовою / мовами Ви читаєте художню літературу, періодику
 - Як правило українською
 - Як правило російською
 - Рідко українською
 - Рідко російською
 - Інша відповідь (вказіть)

МОВИ СПІЛКУВАННЯ У ВАШІЙ ГРУПІ

- 13. Мова / мови приватного спілкування між членами групи
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 14. Мова / мови вирішення поточних справ
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 15. Мова / мови загальних групових зібрань, відпочинку
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 16. Мова / мови офіційних заходів
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 17. Мова / мови лекцій (якщо є)
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 18. Мова / мови спілкування групи з іншими групами
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 19. Мова / мови заяв, виступів від імені групи
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 20. Визначте мовний статус групи
 - українська
 - російська
 - інша (вказіть)
- 21. Чим зумовлений вибір мови / мов спілкування у групі

- це рідна мова або мова постійного спілкування більшості (всіх) членів групи
- це державна мова
- престижем мови
- протиставлення своєї групи групам з перевагою іншої мови спілкування
- сферою діяльності
- конкретною ситуацією
- іншим (вказіть)

ПЕРЕЛІК ЗАПИТАНЬ ДЛЯ СКЛАДАННЯ АНКЕТИ

Вік _____
 Стать _____
 Національність _____
 Місце народження _____
 Місце проживання _____
 Місце навчання / роботи _____

Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови у Вашому населеному пункті за останні 10 років?

- Відбулися значні зміни на краще
- Відбулися незначні зміни на краще
- Нічого не змінилося
- Відбулися незначні зміни на гірше
- Відбулися значні зміни на гірше
- Важко відповісти

Чи відповідає сучасний стан вживання української мови в усіх сферах мовлення у Вашому населеному пункті її статусу державної мови?

- Мова вживається в більшому обсязі, ніж цього вимагає статус
- Мова вживається в обсязі, що відповідає її статусу
- Мова вживається в меншому обсязі, ніж вимагає статус
- Важко відповісти
- Інше

У населеному пункті, де Ви мешкаєте (працюєте, навчаєтеся, відвідуєте родичів – потрібне підкреслити), скільки державних службовців, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в державних установах?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки працівників, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в закладах сфери послуг (кафе, магазинах)?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки вихователів, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в дитячих дошкільних закладах?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки вчителів, на Вашу думку, поза уроками розмовляє українською мовою в середніх навчальних закладах?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки викладачів, на Вашу думку, розмовляє українською мовою у вищих навчальних закладах?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою у громадському транспорті?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою з родиною, друзями?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою з незнайомими людьми на вулиці?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою у сфері бізнесу?

- Майже ніхто
- Значно менше половини
- Приблизно половина
- Значно більше половини
- Майже всі
- Важко відповісти

На Вашу думку, у Вашому населеному пункті українська та російська мови:

- Протистоять одна одній
- Частково конкурують
- Мирно співіснують
- Інше
- Важко відповісти

На Вашу думку, мешканці Вашого населеного пункту мають змогу читати друковані ЗМІ (газети, журнали) (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою (якою саме)
- Важко відповісти

На Вашу думку, мешканці Вашого населеного пункту читають друковані ЗМІ (газети, журнали) (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою (якою саме)
- Важко відповісти

На Вашу думку, мешканці Вашого населеного пункту мають змогу слухати радіо, дивитися телебачення (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою (якою саме)
- Важко відповісти

На Вашу думку, мешканці Вашого населеного пункту слухають радіо, дивляться телебачення (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою (якою саме)
- Важко відповісти

Якою мірою мовна ситуація у Вашому населеному пункті забезпечує можливості українськомовного населення задовольняти свої культурно-інформаційні потреби?

- Повністю забезпечує
- Загалом забезпечує
- Певною мірою забезпечує
- Переважно не забезпечує
- Зовсім не забезпечує
- Важко відповісти

Якою мірою мовна ситуація у Вашому населеному пункті забезпечує можливості російськомовного населення задовольняти свої культурно-інформаційні потреби?

- Повністю забезпечує
- Загалом забезпечує
- Певною мірою забезпечує
- Переважно не забезпечує
- Зовсім не забезпечує
- Важко відповісти

Якою мовою виконано вивіски державних установ у Вашому населеному пункті (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою / мовами (якою / якими саме)
- Важко відповісти

Якою мовою виконано дорожні вказівники у Вашому населеному пункті та на його околицях (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою

- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою / мовами (якою / якими саме)
- Важко відповісти

Якою мовою виконано вивіски комерційних установ у Вашому населеному пункті (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою / мовами (якою / якими саме)
- Важко відповісти

Якою мовою виконано назви державних навчальних закладів у Вашому населеному пункті (можна дати 2 варіанти відповіді)

- Переважно українською мовою
- Однаково українською та російською мовами
- Переважно російською мовою
- Іншою мовою / мовами (якою / якими саме)
- Важко відповісти

На Вашу думку, чи престижно сьогодні в Україні (Вашому населеному пункті/ у Вашому колективі тощо) говорити українською мовою?

- Престижно
- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, наскільки престижне спілкування українською мовою в державних закладах?

- Престижно
- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, наскільки престижне спілкування українською мовою в закладах сфери послуг (магазинах, кафе тощо)?

- Престижно
- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, наскільки престижне спілкування українською мовою в закладах освіти (школи, ВНЗ)?

- Престижно

- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, наскільки престижне спілкування українською мовою у сфері бізнесу?

- Престижно
- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, наскільки престижне спілкування українською мовою з незнайомим людьми на вулиці?

- Престижно
- Скоріше престижно
- Скоріше не престижно
- На престижно
- Важко відповісти

Чи згодні Ви з твердженням, що українська мова є одним із символів державності України?

- Зовсім не згоден(а)
- Скоріше не згоден(а)
- І так, і ні
- Скоріше згоден(а)
- Повністю згоден(а)
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, яким має бути статус української та російської мов в Україні?

- Українська мова має бути єдиною державною мовою з витісненням російської мови з усіх сфер життя
- Українська мова – державна, російська мова – має такі самі права, як і решта мов національних меншин
- Українська мова – державна, російська мова використовується паралельно лише як розмовна
- Українська мова – державна, російська вживається паралельно як офіційна мова в тих регіонах, де більшість населення цього прагне
- Українська та російська мови мають бути рівноправними державними мовами
- Це питання для мене не має значення
- Важко відповісти
- Інше

Як Ви переважно ставитесь до людей, які в повсякденному житті говорять українською мовою?

- Такі люди мені не подобаються
- Такі люди мені скоріше не подобаються
- Мова, якою говорить людина, не впливає на те, подобається ця людина мені чи ні
- Такі люди мені скоріше подобаються
- Такі люди мені подобаються
- Важко відповісти

Як Ви переважно ставитесь до людей, які в повсякденному житті говорять суржиком?

- Такі люди мені не подобаються
- Такі люди мені скоріше не подобаються
- Мова, якою говорить людина, не впливає на те, подобається ця людина мені чи ні
- Такі люди мені скоріше подобаються
- Такі люди мені подобаються
- Важко відповісти

На Вашу думку, інформаційний простір (газети, радіо, телебачення тощо) України можна назвати:

- Скоріше російськомовними
- Рівною мірою російськомовними і україномовними
- Скоріше україномовними
- Важко відповісти

На Вашу думку, інформаційний простір Вашого населеного пункту можна назвати:

- Скоріше російськомовними
- Рівною мірою російськомовними і україномовними
- Скоріше україномовними
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, чи існує загроза виникнення конфліктів в Україні на мовному ґрунті?

- Загрози зовсім не існує
- Загрози скоріше не існує
- Загроза скоріше існує
- Існує суттєва загроза
- Важко відповісти

Чи доводилось Вам стикатись в Україні із проявами дискримінації україномовних громадян російськомовними (за мовною ознакою)?

- Так, досить часто
- Так, але рідко
- Ні, не доводилося
- Важко відповісти

Чи доводилось Вам стикатись в Україні із проявами дискримінації російськомовних громадян україномовними (за мовною ознакою)?

- Так, досить часто
- Так, але рідко
- Ні, не доводилося
- Важко відповісти

Коли Ви купуєте газету (і у Вас є вибір), якій Ви надаєте перевагу перш за все?

- Всеукраїнській газеті українською мовою
- Всеукраїнській газеті російською мовою
- Місцевій газеті російською мовою
- Місцевій газеті українською мовою
- Газеті, що видана в Росії
- Для мене не має значення / не звертаю уваги на мову
- Я не купую газет
- Важко відповісти

Коли Ви хочете подивитися по телевізору кінофільм, чи впливає на Ваш вибір мова, якою його показують?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Я не дивлюся кінофільми
- Важко відповісти

Якщо Ви обрали твір іноземного автора, який є в книжковому магазині в перекладі як українською, так і російською мовами, який з них Ви купуєте?

- Російською мовою
- Українською мовою
- Я не звертаю увагу на мову
- Залежно від якості перекладу
- Я не купую книжок
- Важко відповісти

Якою мовою Ви б хотіли дивитися по телевізору західні фільми, серіали?

- Озвучені українською мовою
- Озвучені українською мовою із субтитрами російською мовою
- Озвучені російською мовою із субтитрами українською мовою
- Озвучені російською мовою
- Інше
- Я взагалі не дивлюсь західні фільми та серіали
- Важко відповісти

Як Ви оцінюєте державну політику в мовній сфері?

- Позитивно
- Скоріше позитивно

- Скоріше негативно
- Негативно
- Важко відповісти

На Вашу думку, державна політика в мовній сфері має в першу чергу:

- Сприяти поширенню української мови в усіх сферах мовлення
- Вирішити питання щодо статусу російської мови
- Забезпечити реалізацію прав національних меншин у мовній сфері
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, сьогоднішня мовна політика держави щодо української мови:

- Підтримує і стимулює функціонування мови
- Не заважає, але й не сприяє її функціонуванню
- Обмежує функціонування мови
- Інше
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, чи повинна російська мова мати на законодавчому рівні певні переваги порівняно з мовами інших національних меншин, які мешкають на території України?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, чи обов'язковим є викладання державною мовою в усіх державних закладах освіти?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Важко відповісти

Як Ви вважаєте, чи повинні викладачі (вчителі) спілкуватися державною мовою під час всього навчального процесу (не тільки на лекціях чи уроках) в державних закладах освіти?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Важко відповісти

В населеному пункті, де Ви мешкаєте, більшість населення говорить:

- Українською
- Російською
- Як українською, так і російською
- Суржиком

- Інше

На Вашу думку, суржик – це ...?

- Російська мова з домішками української
- Суміш української та російської мов
- Українська мова з домішками російської
- Суміш будь-яких мов
- Інше
- Важко відповісти

Як Ви ставитесь до телевізійних та радіопрограм, в яких вживається суржик?

- Такі програми мені дуже не подобаються
- Такі програми мені дуже подобаються
- Мені байдуже
- Такі програми мені скоріше подобаються
- Такі програми мені дуже подобаються
- Важко відповісти

Чи підтримуєте Ви позицію тих громадських та політичних діячів, які занепокоєні долею української мови?

- Так
- Скоріше так, ніж ні
- Скоріше ні, ніж так
- Ні
- Важко відповісти

Ким Ви себе усвідомлюєте за національністю?

- Українцем/ українкою
- Росіянином/ росіянкою
- Порівну українцем та росіянином
- Інше

Яку мову Ви вважаєте своєю рідною мовою?

- Українську
- Російську
- Українську та російську однаковою мірою
- Іншу

В повсякденному житті Ви спілкуєтесь:

- Тільки російською мовою
- У більшості ситуацій російською мовою
- Рівною мірою українською та російською мовами
- У більшості ситуацій українською мовою
- Тільки українською мовою
- Суржиком
- Інше

ДОДАТОК Б

ЗРАЗКИ АНАЛІЗУ ПРОВЕДЕНОГО АНКЕТУВАННЯ

Анкетування «Українська мова у середовищі студентів ХДУ»

Об'єкт нашого дослідження – функціонування української мови у студентському середовищі Херсонського державного університету.

Формування вибіркової сукупності здійснювалося за допомогою багатоступеневої вибірки з використанням демографічних квот. Анкетування студентів було проведено взимку 2014 року та взимку 2018 року під час начального процесу в ХДУ. Всього було опитано 150 осіб.

З метою аналізу сучасної мовної ситуації у Херсонському державному університеті, ми розглянули стан мовного режиму залежно від напрямку підготовки, поділивши результати нашого дослідження мовної ситуації у студентському середовищі залежно від належності респондентів до гуманітарних чи негуманітарних спеціальностей та за роками (2014р. та 2018р.) Важливо було визначити, чи змінилися мовні оцінки молоді у зв'язку з подіями у нашій країні та за її межами. Якщо так, то яким чином та чим це обумовлено. Для аналізу мовного режиму закладу вищої освіти важливим є розподіл відповідей на запитання «Мова спілкування у навчальному закладі» залежно від профілю навчання та часу проведення анкетування (Таблиця 1).

Таблиця 1

Запитання	Профіль навчання, рік	
	Гуманітарний, 2014 р.	Гуманітарний, 2018 р.
<i>Якою є мова спілкування у Вашому закладі</i>		
українська	61,3%	59,6%
російська	6,7%	7%
українська і російська	32%	33,4%
<i>Якою мовою Ви звертаєтесь до викладача</i>		
українська	65,3%	47,7%
російська	4%	10,6%
українська і російська	30,7%	41,7%
<i>Якою мовою вони Вам відповідають</i>		
українська	60%	60%
російська	1,3%	8,3%
українська і російська	38,7%	31,7%

<i>Якою мовою Ви спілкуєтеся на перерві</i>		
українська	20%	11,3%
російська	33,4%	47%
українська і російська	46,6%	41,7%

Перспективи розвитку мовної ситуації визначаються позицією інтелектуальної та державної еліти. Майбутня еліта формується у вищих навчальних закладах. З огляду на це, по-перше, важливо встановити мову навчального закладу за оцінками самих студентів, по-друге, мовний режим ВНЗ характеризує мова спілкування з викладачами й, по-третє, мова спілкування на перерві є складником мовної поведінки студентів. Разом з тим важливо дослідити, чи змінилась ситуація в університеті у зв'язку з Євромайданом та війною на Сході країни. На думку респондентів, які навчалися за гуманітарним профілем у 2014 році, українська мова як мова спілкування в їхньому навчальному закладі визначена 61,3% студентів порівняно з 59,6% респондентів гуманітарного профілю сьогодення. У порівнянні з відповідями студентів-гуманітаріїв 2014 року і 2018 року можемо відмітити невелике зростання відсотку навчання російською в університеті: з 6,7% до 7%. За даними анкетування з'ясовано, що опитувані відзначають двомовну ситуацію на гуманітарних спеціальностях попередніх років – 32%, а станом на тепер – 33,4% , тобто спостерігаємо приріст і у цьому питанні. Відтак робимо висновок, що при зіставленні 2014 року і 2018 року відбулося погіршення ситуації в оцінках студентів-гуманітаріїв «чистого» україномовного режиму на користь російськомовного та двомовного.

Результати проведеного аналізу свідчать, що найвищими показниками використання української мови тогочасності є звертання українською до викладачів: 65,3% респондентів гуманітарного профілю, і 60% викладачів відповідають їм українською мовою. Серед студентів гуманітарного профілю сьогодення 47,7% користуються державною мовою під час звернення до викладачів, отримують відповіді так у 60% випадків. Порівнюючи результати опитаних студентів гуманітарного профілю навчання різних років, спостерігаємо таку особливість комунікативної ситуації щодо російської мови: 4% респондентів 2014 року та 10,6% цього року звертаються до викладачів російською, а викладачі відповідають їм російською відповідно у 1,3% і 8,3% випадків. Українською та російською мовами студенти, опитані під час попереднього анкетування, зверталися у 30,7% випадків, а зараз користуються при зверненні до викладачів у 41,7% випадків, відповідають викладачі обома мовами – у 38,7% (2014 р.) і 31,7% (2018 р.) випадків. У процесі неформального спілкування (зокрема на перерві) простежуємо перевагу російської мови – 33,4% серед студентів-гуманітаріїв минулих років та 47% респондентів гуманітарного профілю цього року; українською мовою послуговуються

відповідно 20% і 11,3%, а українською й російською 46,6% та 41,7% респондентів.

Результати проведеного анкетування свідчать, що в ХДУ наявний в цілому двомовний режим незалежно від профілю навчання і року навчання. Варто відзначити, що відбулося зрівнення оцінок мовної ситуації в університеті студентами: на гуманітарних спеціальностях стан української дещо погіршився на користь російської та двомовності, тоді як на негуманітарному напрямі навчання вже немає однозначної переваги російської: комунікативна ситуація характеризується тепер також частішим використанням української всіма учасниками навчального процесу або уживанням обох мов приблизно в однаковому співвідношенні.

Анкетування «Мовна ситуація окремого селища»

Мета анкетування — дослідження мовної ситуації селища Новомиколаївка Новотроїцького району Херсонської області.

На сьогодні мовна ситуація в моєму селищі досить своєрідна. З метою визначення спілкуванню якою мовою надають перевагу мої односельці, була розроблена анкета і проведено опитування серед різних вікових і соціальних груп населення селища. На жаль, результати виявилися не втішними.

На запитання «Як, на Вашу думку, змінилася загальна ситуація щодо вживання української мови у Вашому населеному пункті за останні 10 років?» 45 % опитуваних зазначило, що відбулися незначні зміни на краще. На жаль, 20 % гадає, що нічого не змінилося, ще 20 % – значні зміни на краще і 15 % вказало, що відбулися незначні зміни на гірше.

Відповіді респондентів на запитання «У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки працівників, на Вашу думку, розмовляє українською мовою в закладах сфери послуг (кафе, магазинах)?» виявилися такими: 40 % вказало, що значно менше половини, а 60 % гадають, що майже ніхто.

50 % опитуваних гадає, що значно менше половини вчителів поза уроками розмовляє українською мовою в середніх навчальних закладах, 25 % говорить, що значно більше половини і 25 % – майже ніхто.

На запитання «У населеному пункті, де Ви мешкаєте, скільки людей, на Вашу думку, розмовляє українською мовою з родиною, друзями?» 70 % опитуваних відповіли, що значно менше половини і 30 % – майже ніхто.

55 % респондентів вважає, що в Новомиколаївці українська і російська мови частково конкурують, 35 % гадає, що мирно співіснують і 10 % опитуваних зазначили, що українська і російська мови протистоять одна одній.

Відповіді респондентів на питання «Якою мовою, на Вашу думку, мешканці Вашого населеного пункту мають змогу читати друковані ЗМІ (газети, журнали)?» поділилися таким чином: 85 % вказали, що однаково українською і російською мовами, а 15 % – переважно українською.

Одне з питань анкети мало таке формулювання: «Чи мають можливість мешканці Вашого населеного пункту вільно обрати мову (українську,

російську) для читання газет?». 100 % опитуваних відповіло, що мають вільний доступ до читання газет українською мовою. Стосовно російської мови, думки розділилися: 5 % зазначили, що переважно не мають можливості читати ЗМІ російською, 10 % – мають вільно, 30 % – загалом мають і 55 % відповіли – певною мірою мають.

На запитання «Якою мовою виконано вивіски державних установ у Вашому населеному пункті?» 80 % односельців вказали, що вивіски виконано переважно українською мовою, а 20 % – однаково українською і російською мовами.

Провівши опитування та звернувши увагу на процес комунікації у своєму рідному селі серед різних вікових та соціальних груп населення, прийшли до висновку, що загальноживаною мовою для переважної більшості населення залишається українська. Односельці вважають, що найбільш сприятливою сферою вживання української мови є школа та державна служба. Меншого «попиту» на спілкування рідною мовою зазнали, на превеликий жаль, заклади сфери послуг і, як не дивно, комунікація в родині. Позитивним є те, що стосовно ЗМІ більшість опитаних надало перевагу українській мові. Як не прикро, але 45% опитаних вважає, що зміни щодо вживання української мови за останні 10 років відбулися, але вони незначні.

Поступово мовна ситуація, на наш погляд, має поліпшитися через те, що всі поволі переходять на українську, а покоління радянських вчителів виходить на пенсію, на їхні місця приходять молоді спеціалісти, яким легше сприймати зміни, слідкувати за мовою спілкування та викладання. Проте дуже важлива в цьому випадку зацікавленість та підтримка з боку держави, що має заохочувати й забезпечувати впровадження державної мови у різні галузі соціального та культурного життя суспільства.

Анкетування «Мовна ситуація Херсонщини очима представників органів місцевого самоврядування»

З метою з'ясування, як представники органів місцевого самоврядування оцінюють мовну ситуацію на Херсонщині, ми провели анонімне анкетування депутатів облради, міськради та райради. Участь у опитуванні взяло 20 респондентів, які відповіли на низку питань, що мали на меті розкрити, як депутати оцінюють мовну ситуацію на Херсонщині, які проблеми існують та як вони ставляться до державної мови. Результати опитування аналізуємо нижче.

Більшість депутатів вважають, що у загальній ситуації щодо вживання української мови в Україні за роки незалежності відбулися зміни на краще. Так, 40% вважають, що відбулися значні зміни на краще, стільки ж – що відбулись незначні зміни на краще і лише 20% відповіли, що у ситуації щодо вживання державної мови нічого не змінилося.

Що стосується загальної ситуації щодо вживання російської мови в Україні за роки незалежності, то, на думку більше половини депутатів, а саме 60%, ніяких змін не відбулося. Як повідомив один із депутатів Херсонської

міськради, люди як спілкувалися на побутовому рівні російською мовою, так і спілкуються зараз, і це ніяк не викоріниш. Однак, 20% опитуваних відповіли, що відбулись незначні зміни на краще, ще 20% вважають, що ситуація щодо російської мови зазнала незначних змін на гірше.

Щодо того, яким має бути статус української та російської мови в країні, то депутати одностайно відповіли, що державною мовою має бути лише українська. Щодо статусу російської, то одні вважають, що російська мова має мати такі самі права, як і решта мов національних меншин, а інші – російська мова має використовуватися паралельно лише як розмовна.

Щодо ймовірності виникнення конфліктів в Україні на мовному ґрунті, то більшість вважає, що загрози не існує (60%), однак, частина депутатів все-таки мають думку, що хоч мінімальна, але загроза є (40%). Як розповів один із опитуваних депутатів, реальної загрози виникнення «мовного» конфлікту в країні немає, але загроза може виникнути тоді, коли хтось штучно почне провокувати конфлікт.

У державних установах, де спілкування та ведення документації має вестися українською мовою, російська мова ще не викорінилася. І депутати це визнають: 60% відповіло, що українську мову вживають в меншому обсязі, ніж вимагає її статус державної, а 40% погоджуються з тим, що мова вживається в обсязі, що відповідає її статусу.

Щодо проявів дискримінації україномовних та російськомовних громадян, то більшість відповіли, що не стикалися з цим явищем (60%). Однак, 40% опитуваних зазначили, що рідко, але були свідками проявів дискримінації україномовних громадян російськомовними. І лише 20% відповіли, що їм доводилося мати справу з проявами дискримінації російськомовних громадян україномовними.

Для того, аби дізнатися, чи надають депутати Херсонщини перевагу українській мові, якщо у них є вибір, ми запитали «Який переклад твору у книжковому магазині Ви би купили – українською чи російською мовою?». Одностайної відповіді на це питання не було: 40% відповіло, що купили би книгу в українському перекладі, стільки ж відповіли, що їх вибір залежить від якості перекладу, і 20% не звертають увагу на мову.

Загалом державну політику в мовній сфері більшість респондентів оцінюють позитивно (80%).

Отже, можна зробити висновок, що депутати вважають, що ситуація щодо вживання української мови змінилася на краще. За словами одного із респондентів, незважаючи на те, що у побутовому мовленні домінує російська мова, у діловому почали більше віддавати перевагу українській. Однак, все ж таки існує низка проблем, а саме: мова вживається в меншому обсязі, ніж вимагає її статус «державної», є випадки дискримінації україномовних громадян російськомовними. Що стосується мовної компетенції депутатів, то ми бачимо, що 40% депутатів обрали би книгу українською мовою, однак більшість вагається у цьому питанні. Позитивним є те, що представники місцевого самоврядування виступають за те, щоб держслужбовців перевіряли

на рівень знань з української мови, тобто вони і самі до цього готові. А це є показником того, що більшість представників органів місцевого самоврядування все ж таки володіє українською мовою, та використовує її у спілкуванні.